

تامین مالی وثیقه‌ای در دامنه محدود دارایی‌های منقول قابل وثیقه‌سپاری در بخش بانکی ایران

زهرا خوشنود

استادیار پژوهشکده پولی و بانکی
rkhooshnoud@yahoo.com

مرضیه اسفندیاری

پژوهشگر پژوهشکده پولی و بانکی
marziehesfandiari@gmail.com

چکیده

در بنگاه‌های کوچک و متوسط به دلیل حجم زیاد اموال منقول در کل دارایی‌ها، دسترسی آنها به منابع مالی در بازار پول عموماً از طریق فراهم‌ساختن امکان وثیقه‌سپاری دامنه گسترده‌ای از این اموال فراهم می‌شود. این مساله در ایران در مقایسه با دیگر کشورها با محدودیت‌هایی مواجه است و از این رو به عدم دسترسی کافی این بنگاه‌ها به منابع مالی افزوده است. در این مقاله در مقایسه وثایق منقول واجد شرایط وثیقه‌سپاری در بخش بانکی ایران (براساس بخشنامه‌های نظارتی دوره ۱۳۹۶-۱۳۸۰) با اطلاعات در دسترس کشورهای هم‌تا، به‌نحو موثری کاستی موجود به تصویر کشیده شده است. در این راستا براساس حجم قابل توجه اسناد دریافتنی در سبد دارایی بنگاه‌های کوچک و متوسط فعال در ایران، ضرورت اولویت‌بخشی به تدوین راهکارهایی برای قابلیت وثیقه‌سپاری کارای این اسناد در بخش بانکی توصیه شده است.

واژگان کلیدی: وثیقه، اموال منقول، تامین مالی.
طبقه‌بندی JEL: G21, G28, G30

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

۱. مقدمه

عموماً بنگاه‌های اقتصادی در فهرست کردن مشکلات خود، تاکید ویژه‌ای بر عدم دسترسی به اعتبار دارند. حتی این مساله در گزارش‌های سهولت انجام کسب‌وکار^۱ در بیشتر کشورها در زمره یکی از سه مشکل اصلی مورد توجه کسب‌وکارها رتبه‌بندی می‌شود. البته بخش اعظمی از بنگاه‌های اقتصادی را شرکت‌های با اندازه کوچک و متوسط تشکیل می‌دهند و این شرکت‌ها به دلیل عدم الزام به ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده و همچنین محدودیت بیشتر در دسترسی به بازار سرمایه در مقایسه با بنگاه‌های بزرگ، عموماً تمرکز بیشتری به تامین مالی از بخش بانکی دارند.

نظر به آنکه دارایی‌های موجود در ترازنامه این شرکت‌ها در مقایسه با شرکت‌های بزرگ، بیشتر متمرکز بر اموال منقول است، اگر زیر ساخت‌های قانونی موجود در کشوری، امکان وثیقه سپاری بسیاری از این اموال را مهیا نکرده باشد، محدودیت زیادی بر دسترسی آنها به بازار تامین مالی از طریق مجرای بخش بانکی به وجود خواهد آمد. از این رو در کشورهای با نظام مالی بانک‌محور، ضرورت گسترش دامنه وثایق منقول در افزایش میزان دسترسی به اعتبار، اهمیت بالایی دارد.

البته توجه شود که برای کارکرد موثر این وثایق نیز، زیرساخت‌های متنوعی در این کشورها باید تدارک دیده شده باشد به نحوی که در صورت نکول اعتبار‌گیرنده، بتوان به سرعت دارایی ذی‌ربط را تصرف و به فروش رساند. از این رو گسترش دامنه وثایق، به‌عنوان یکی از زیر ساخت‌های مورد نیاز در تامین مالی شرکت‌های کوچک و متوسط شناخته می‌شود زیرا در صورت فراهم نبودن دیگر زیرساخت‌ها، در عمل بانک‌ها تمایلی در ارائه اعتبار به پشتوانه این اموال نخواهند داشت.

در ایران نیز همواره مقوله ضرورت تامین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در کنار الزام افزایش دسترسی خانوار به منابع مالی مطرح شده است. در این راستا حتی در دولت‌های مختلف، رویکردهای خاص دنبال شده و در نهایت به تنظیم بخش‌نامه‌های ویژه در بانک مرکزی برای حل مقطعی مشکل تامین مالی این گروه از متقاضیان اعتبار انجامیده که عموماً به دلیل ایجاد مشکلاتی برای بانک‌ها و افزایش مطالبات غیرجاری آنها، در دولت‌های بعدی دنبال نشده است. بنابراین ضرورت تدوین رویکردی با امکان کاربرد مستمر و با توجه به ضرورت عدم افزایش قابل ملاحظه مطالبات غیرجاری بانک‌ها باید مورد توجه قرار گیرد. در این زمینه توجه به دامنه مغفول اموال منقول واجد وثیقه‌سپاری در کشور با پیاده‌سازی زیرساخت‌های لازم برای افزایش نرخ بازیافت اعتبارات اعطایی به پشتوانه آنها می‌تواند به‌عنوان راهبرد جایگزین دنبال شود که در این مقاله بعد از آن که متمرکز بر دامنه اموال منقول قابل وثیقه‌سپاری است مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

از این رو در ادامه با تمرکز بر بنگاه‌های با اندازه کوچک و متوسط، در گام اول به بررسی نقش اموال منقول قابل وثیقه‌سپاری در تامین مالی می‌پردازیم. سپس با ارزیابی دامنه اموال منقول واجد شرایط تامین مالی در کشور در مقایسه با نمونه‌هایی از کشورهای هم‌تا، به نحو ملموس‌تری شکاف‌های موجود را به تصویر می‌کشیم و در پایان توصیه‌هایی برای ارتقای دسترسی به اعتبار به پشتوانه این دارایی‌ها در بخش بانکی کشور ارائه می‌شود.

۲. نقش وثیقه در تامین مالی

در ارائه اعتبار به متقاضیان وجوه، اولین سوالی که نهاد مالی با آن مواجه می‌شود، چگونگی بازپس‌گیری اعتبار اعطایی است. در حقیقت به دلیل عدم تقارن اطلاعاتی موجود بین عرضه‌کننده و متقاضی اعتبار، نه تنها در خصوص میزان شایستگی

۱ - Ease of Doing Business.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

اعتباری وی، بلکه در مورد میزان واقعی توجیه اقتصادی طرح تامین مالی شده؛ بانک با خطر اخلاقی و ریسک ناشی از نکول متقاضی در بازپرداخت اعتبار به دلیل عدم ارزیابی اعتباری مناسب وی و طرح ذی‌ربط مواجه است.

از این رو برای کاهش این ریسک، بانک‌ها در گام اول به ارزیابی میزان شایستگی اعتباری طرف‌مقابل و بررسی توجیه فنی طرح پیشنهادی پرداخته و در گام بعد برای حداقل کردن دیگر ریسک‌های پیش‌رو، الزام وثیقه‌سپاری برای ارائه اعتبار را مطرح می‌کنند. در این راستا نیز دارایی‌هایی واجد شرایط وثیقه‌سپاری شمرده می‌شوند که براساس زیرساخت‌های حقوقی موجود در جامعه، امکان بالای بازیافت وام به پشتوانه آنها وجود داشته باشد.

با توجه به قدمت بالای استفاده از وثایق غیرمنقول در بیشتر کشورهای و ارزش به نسبت بالاتر آنها در مقایسه با اموال منقول، در کنار امکان قیمت‌گذاری شفاف و سریع آنها در بازار؛ عموماً در بیشتر کشورها تمرکز بر استفاده از این دارایی‌ها در پوشش ریسک‌های باقیمانده تامین مالی است. از این رو با توجه به عدم وجود این نوع اموال در سبب دارایی‌های عموم شرکت‌های با اندازه کوچک و متوسط، و تمرکز بیشتر اموال منقول در سبب دارایی آنها؛ محدودیت گسترده‌ای در میزان دسترسی به اعتبار این گروه از متقاضیان اعتبار به وجود آمده و در نظام‌های مالی بانک‌محور، منجر به انقباض زیاد عرضه اعتبار و اعمال محدودیت در رشد و توسعه اقتصادی خواهد شد.

البته این مساله حتی در صورت پذیرفته شدن برخی از اموال منقول با درجه نقد شوندگی بالا - مانند اوراق بهادار به‌عنوان وثایق واجد شرایط - در صورت عدم وجود زیرساخت‌های لازم در تصرف سریع و فروش بی‌درنگ این دارایی‌ها در بازار در صورت نکول، منجر به اعمال نرخ‌های بهره بالاتر بر تامین مالی به پشتوانه این دامنه محدود از اموال منقول شده و حتی دوره زمانی بازپرداخت را نیز در بسیاری از این وام‌ها به دوره زمانی کوتاهی محدود خواهد کرد.

در خصوص اهمیت وافر وجود زیرساخت‌های لازم در امکان تامین مالی به پشتوانه انواع مختلفی از دارایی‌ها در میزان دسترسی به اعتبار، می‌توان به مطالعه انجام شده در کلمبیا اشاره کرد^۲. در این مطالعه و با پوشش دامنه گسترده‌ای از بنگاه‌ها، مهمترین عامل در رد دسترسی بنگاه‌ها به اعتبار، عدم دسترسی به وثیقه عنوان شده و نه عدم برخورداری از اطلاعات تاریخی مناسب بنگاه. در زمینه وثایق نیز بنگاه‌های نمونه عنوان کرده‌اند که محدود بودن حوزه وثایق منقول قابل وثیقه‌سپاری در بخش بانکی، بر گستره محدودیت دسترسی آنها به منابع مالی افزوده است.

همچنین در مطالعه‌ای که توسط بانک جهانی در زمینه دسترسی بنگاه‌های کوچک و متوسط به اعتبار در آفریقا انجام شده است، کاهش اتکا به دارایی‌های ثابت به‌عنوان راهکاری در افزایش امکان تامین مالی این بنگاه‌ها عنوان شده است زیرا بسیاری از این بنگاه‌ها چنین اموالی را در اختیار ندارند. از این رو تامین زیرساخت‌های لازم در تامین مالی وثیقه‌ای به پشتوانه اموال منقول برای افزایش دسترسی آنها به اعتبار پیشنهاد شده است^۳.

در مطالعه دیگری در بانک جهانی برای تامین مالی فقرا در پاکستان نیز به ضرورت ایجاد قانون منسجمی اشاره شده که اجازه استفاده از اموال منقول در تامین مالی وثیقه‌ای را فراهم نماید. به بیان دقیق‌تر در این کشور به دلیل وجود قوانین متعدد و غیرمنسجم، عدم اطمینان بالایی در استفاده از اموال منقول در تامین مالی به وجود آمده است. از این رو توصیه شده در کنار گام برداشته شده در ایجاد دفتر اعتباری برای ارزیابی دقیق‌تر میزان شایستگی اعتباری متقاضیان اعتبار، دیگر گام‌های لازم در

۲ - Innovation for poverty action. 2013.

۳ - World Bank Group. 2016.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

حوزه معاملات وثیقه‌ای به پشتوانه اموال منقول برداشته شود. در این راستا در کنار توصیه به امکان برقراری حق وثیقه^۴ برای بیشتر دارایی‌های منقول بنگاه‌ها، به ایجاد سامانه ثبت وثایق و زیرساخت‌های لازم در اعمال حق وثیقه نیز اشاره شده است.^۵

در این راستا با توجه به بانک‌محور بودن نظام مالی کشور و نقش کلیدی تسهیلات بانکی در تامین مالی بنگاه‌های با اندازه کوچک و متوسط (طبیعی، یزدانی، یزدانی و زمانی ۱۳۹۱) و گلابه همیشگی این نوع بنگاه‌ها به دسترسی محدود به منابع بانکی به دلیل عدم برخورداری از وثایق لازم (کریمی و بوذرجمهری ۱۳۹۲ و سلطانی، خوشنود و اکبری آلاشتی ۱۳۹۰)؛ به طور حتم با گسترش حوزه وثایق منقول واجد شرایط به انواع مختلف دارایی‌های منقول، بر حجم ظرفیت تامین مالی بالقوه آنها افزوده خواهد شد. هر چند در دی ۱۳۹۵ بازاری برای مبادله سهام این شرکت‌ها و گسترش حوزه تامین مالی آنها در مقایسه با بنگاه‌های بزرگ راه‌اندازی شد، اما بسیاری از این بنگاه‌ها به صورت بالقوه از امکان تامین مالی از این بازار برخوردار نیستند. از این رو با توجه به اتکای بیشتر تامین مالی این بنگاه‌ها از طریق بخش بانکی، گسترش حوزه وثایق منقول واجد شرایط از طریق فراهم‌سازی زیرساخت‌های حقوقی مورد نیاز، نقش موثری در بسط ظرفیت تامین مالی داخلی ایفا خواهد شد. با توجه به ضرورت انجام اقدامات گسترده‌ای در این زمینه، برای ارزیابی دقیق‌تر و به تصویر کشیدن شکاف موجود، ضروری است در ادامه مقایسه‌ای تطبیقی از گستره وثایق منقول واجد شرایط تامین مالی در کشور در مقایسه با دیگر کشورها ارائه شود.

البته در تامین مالی وثیقه‌ای به پشتوانه اموال منقول با پیاده‌سازی زیرساخت‌های لازم در تامین معادل‌های کاربردی وثیقه^۶ مانند انتقال امانی سند^۷، لیزینگ، واگذاری دریافتی‌ها^۸ (عاملیت) و فروش با حفظ مالکیت^۹، نه تنها زمینه افزایش وام‌دهی توسط بانک‌ها و موسسات اعتباری فراهم خواهد شد، بلکه دیگر روش‌های تامین مالی که عموماً توسط موسسات مالی غیربانکی ارائه می‌شود نیز از امکان بهره‌برداری و گسترش برخوردار خواهند شد و از این منظر به گسترش دامنه تامین مالی و دسترسی به اعتبار در نظام مالی خواهد انجامید.

۳. انواع وثایق منقول در تامین مالی

در نظام‌های مالی بانک‌محور عموماً نحوه مدیریت وثیقه برپایه گستره دارایی‌های واجد شرایط وثیقه‌سپاری، نقشی کلیدی در میزان دسترسی به تامین مالی ایفا می‌کند. در حقیقت دامنه وسیع دارایی‌های واجد شرایط وثیقه‌سپاری، امکان دسترسی بیشتر به تامین مالی و رفع تنگنای مالی را به خصوص در شرکت‌های با اندازه کوچک و متوسط و یا افراد با سطح درآمد پایین‌تر فراهم می‌آورد و در این بین، وثایق منقول براساس نوع دارایی‌های در تملک دو گروه فوق از اهمیتی کلیدی برخوردار است. به بیان دقیق‌تر گستره بیشتر دامنه وثایق منقول، میزان دسترسی به تامین مالی را افزایش خواهد داد.

بنابراین دسترسی به فهرستی از وثایق واجد شرایط تامین مالی در بخش بانکی ایران به واسطه بانک‌محوری نظام مالی کشور، امکان بررسی دقیق‌تر شکاف‌های موجود در ارتقای زیر ساخت تامین مالی را فراهم می‌آورد. البته صرف دسترسی به فهرست فوق از کفایت برخوردار نبوده و مقایسه آن با فهرست مشابه در کشورهای دیگر می‌تواند موثرتر واقع شود. از این رو با

۴ - Security Interest.

۵- Nenova, Thioro Niang and Ahmad. 2009.

۶ - Financial Equivalence.

۷ - Fiduciary Transfer of Title.

۸ - Assignment of Receivables.

۹ - Retention of Title Sales.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

تمرکز بر مطالعات مختلف، دامنه‌ای از وثایق منقول مر سوم در دیگر کشورها را در ادامه به تصویر کشیده و با مقایسه آن با گستره وثایق منقول واجد شرایط تامین مالی در بخش بانکی کشور، امکان ارزیابی دقیق‌تر شکاف‌های موجود فراهم خواهد شد.

۳.۱. ارزیابی دامنه وثایق منقول واجد شرایط تامین مالی در عرصه جهانی

برای دستیابی به فهرست مورد نیاز از وثایق منقول، نمونه‌ای از کشورهای جهان را مورد توجه قرار می‌دهیم و در گام اول بر نمونه موجود در مطالعه انجام شده توسط آلوآرز دلا کمپ^{۱۰} و همکارانش متمرکز می‌شویم^{۱۱}. در این مطالعه که به سازوکار ثبت وثایق در ۳۶ کشور پرداخته، امکان استخراج اطلاعات مربوط به وثایق منقول واجد شرایط، بر اساس جداول تفصیلی مندرج در این مقاله موجود است.

در این راستا بر اساس جدول ۱۱ استخراجی از مطالعه آنها مشاهده می‌شود که در بین کشورهای مختلف موجود در این نمونه از بین وثایق منقول، ماشین‌آلات و تجهیزات، و وسیله نقلیه موتوری در رتبه اول مقبولیت قرار دارند. تولیدات کشاورزی در جایگاه دوم قرار دارد و پس از آن دام، طیور و غیره، چندین حساب دریافتی و موجودی انبار مقام سوم را به خود اختصاص می‌دهند. مقام چهارم توسط محصولات کشت شده و دیگر عواید ناشی از کشاورزی و یک حساب دریافتی کسب می‌شود. مالکیت فکری و دارایی آتی نیز جایگاه پنجم را به خود اختصاص می‌دهد. در این گروه از کشورها، تضمین کلی نسبت به دارایی‌های حال و آیند، دارایی سرمایه‌گذاری، اسناد مبتنی بر حق و ابزارهای مالی و در نهایت سهام موسسات تجاری و شرکت‌های تعاونی از کمترین مقبولیت در وثیقه‌سپاری برخوردارند. البته براساس اطلاعات جدول ۱ مشاهده می‌شود که اختلاف بین دامنه پذیرش انواع مختلف دارایی‌ها در کل کشورهای نمونه نیز چشمگیر نیست.

حال اگر برای دستیابی به اطلاعاتی همگن‌تر با ساختار نظام مالی ایران، از بین کشورهای نمونه این مطالعه صرفاً بر کشورهای آسیایی متمرکز شویم و اطلاعات آنها را از جداول تفصیلی این مطالعه استخراج کنیم، فرآیند متفاوتی مشاهده می‌شود. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول ۲ در کشورهای آسیایی فوق‌مشمول بر بنگلادش، کامبوج، چین، هنگ‌کنگ، مالزی و سنگاپور، برخلاف کل کشورهای نمونه، ماشین‌آلات و تجهیزات، و وسیله نقلیه موتوری از جایگاه اول به جایگاه دوم منتقل شده و دارایی‌هایی که در گروه سوم و چهارم قرار داشتند، در کشورهای آسیایی به گروه اول انتقال پیدا کردند.

در حقیقت در کشورهای آسیایی نمونه، حساب‌های دریافتی از جایگاه اول برخوردارند و جایگاه دوم به دارایی‌هایی مشتمل بر تضمین کلی نسبت به تمامی دارایی‌های حال و آیند، ماشین‌آلات و تجهیزات، وسیله نقلیه موتوری، دارایی سرمایه‌گذاری، مالکیت فکری و موجودی انبار اختصاص یافته است. تولیدات کشاورزی، محصولات کشت شده و دیگر عواید ناشی از کشاورزی، دام و طیور، و اسناد مبتنی بر حق و ابزارهای مالی از جایگاه سوم برخوردارند و در مقام چهارم نیز سهام موسسات تجاری و شرکت‌های تعاونی و دارایی آتی قرار می‌گیرند.

هرچند مطالعه آلوآرز دلا کمپ^{۱۰} و همکارانش مطالعه جامعی از انواع دارایی‌ها منقول قابل وثیقه‌سپاری را در دسترس قرار می‌دهد، اما برای بررسی بیشتر در کشورهای آسیایی، مطالعه دیگری را نیز مورد بررسی قرار می‌دهیم. در این مطالعه که توسط یک شرکت تحقیقاتی حقوقی با عنوان لکس موندی^{۱۲} انجام شده است، نظام حق وثیقه در بیش از ۵۰ کشور مورد

۱۰ - Alvarez de la Campa.

۱۱ - Alvarez de la Campa, Croci Downes, and Hennig (2012).

۱۲ - Lex Mundi.

بررسی قرار گرفته است.^{۱۳} با استخراج اطلاعات مربوط به کشورهای آسیایی در این گروه از کشورهای نمونه که مشتمل بر کشورهای فیلیپین، پاکستان، سریلانکا، تایوان، تایلند، و ترکیه است، به نمونه‌ای متفاوت از کشورهای آسیایی دست پیدا می‌کنیم و از این منظر اطلاعات تکمیلی در خصوص وثایق واجد شرایط در اختیار قرار می‌گیرد.

با اطلاعات استخراج شده از این مطالعه مندرج در جدول ۳ مشاهده می‌شود که طبقه‌بندی متفاوتی از دارایی‌ها مورد توجه قرار گرفته و در کنار مجموعه گسترده‌ای از دارایی‌های منقول، به دارایی‌های غیرمنقول نیز اشاره شده است. در این راستا مشاهده می‌شود که در کنار املاک و مستغلات که به‌عنوان اموال غیرمنقول از بالاترین درجه مقبولیت در تامین مالی وثیقه‌ای در بین کشورهای آسیایی فوق برخوردار است، سفته و اسناد قابل انتقال، موجودی انبار، سهام، حیوانات، محصولات و الوار، و کشتی رتبه اول مقبولیت و استفاده در تامین مالی وثیقه‌ای را به خود اختصاص می‌دهند.

پس از این دارایی‌ها، حساب‌های بانکی، دریافتنی‌ها، تجهیزات، وسایل نقلیه و هواپیما از جایگاه دوم برخوردارند. در مقام سوم نیز مالکیت فکری، حقوق قراردادی، مواد معدنی و مشتقات هیدروکربن قرار دارند. جایگاه چهارم نیز به دارایی‌های اجاره‌ای اختصاص یافته است. از بین دارایی‌های مورد اشاره در این مطالعه، در کشورهای آسیایی نمونه، کسب‌وکار با فرض تداوم فعالیت در تامین مالی وثیقه‌ای مورد استفاده قرار نگرفته است.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

جدول ۱- انواع وثایق واجد شرایط در نمونه مشتمل بر کل کشورها^۲

میزان به رسمیت شناخته شدن دارایی در تامین مالی وثیقه‌ای			نوع دارایی
عدم گزارش	خیر	بله	
۲	۸	۲۰	تضمین کلی نسبت به تمامی دارایی‌های حال و آینده
۰	۴	۲۶	ماشین آلات و تجهیزات
۰	۴	۲۶	وسیله نقلیه موتوری
۰	۵	۲۵	تولیدات کشاورزی
۰	۷	۲۳	محصولات کشت شده و دیگر عواید ناشی از کشاورزی
۰	۶	۲۴	دام، طیور و غیره
۰	۱۰	۲۰	دارایی سرمایه‌گذاری
۰	۱۱	۱۹	اسناد مبتنی بر حق، ابزارهای مالی
۰	۸	۲۲	مالکیت فکری
۰	۷	۲۳	یک حساب دریافتی
۰	۶	۲۴	چندین حساب دریافتی
۰	۶	۲۴	موجودی انبار
۱	۱۲	۱۷	سهام موسسات تجاری و شرکت‌های تعاونی
۰	۸	۲۲	دارایی آتی

۱- میزان به رسمیت شناخته شدن، براساس تعداد کشورهایی گزارش شده است که از دارایی مورد نظر در تامین مالی استفاده کرده‌اند.

۲- در این جدول برخی از متغیرها دارای توضیحات دقیق‌تری به شرح زیر هستند:

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

محصولات کشت‌شده و دیگر عواید ناشی از کشاورزی شامل گیاهان و درختان موجود در روی زمین نیز است. دارایی سرمایه‌گذاری شده شامل سهام، اوراق بهادار، اوراق اختیار معامله، اوراق آتی، محصولات مشتقه و غیره است. اسناد مبتنی بر حق و ابزارهای مالی شامل اسکنا، برات، اوراق تجاری و غیره است. مالکیت فکری مشتمل بر حق اختراع، علامت تجاری یا نام بازرگانی است. موجودی انبار متمرکز بر کالای آماده برای فروش است. دارایی آتی شامل محصولات آبی مزارع، باغات، تصاحب آبی وثیقه توصیف‌شده در قرارداد و دام به‌دنیایا نیامده است.

ماخذ: اطلاعات استخراج‌شده و پردازش‌شده محقق از مطالعه آوارز دلا کمپ و دیگران ۲۰۱۲.

جدول ۲- انواع وثایق واجد شرایط در نمونه اول از کشورهای آسیایی^۱

نوع دارایی	نام کشور							میزان به رسمیت شناخته‌شدن دارایی در تامین مالی وثیقه‌ای (تعداد)
	بنگلادش	کامبوج	چین	هنگ کنگ	مالزی	سنگاپور	بله	
تضمین کلی نسبت به تمامی دارایی‌های حال و آینده	*	*	-	*	*	*	۵	۱
ماشین‌آلات و تجهیزات	*	*	-	*	*	*	۵	۱
وسیله نقلیه موتوری	*	*	-	*	*	*	۵	۱
تولیدات کشاورزی	*	*	-	-	*	*	۴	۲
محصولات کشت‌شده و دیگر عواید ناشی از کشاورزی	*	*	-	-	*	*	۴	۲
دام، طیور و غیره	*	*	-	-	*	*	۴	۲
دارایی سرمایه‌گذاری	*	*	-	*	*	*	۵	۱
اسناد مبتنی بر حق، ابزارهای مالی	*	*	-	-	*	*	۴	۲
مالکیت فکری	*	*	-	*	*	*	۵	۱
یک حساب دریافتی	*	*	*	*	*	*	۶	۰

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

چندین حساب دریافتی	*	*	*	*	*	*	*	۰
موجودی انبار	*	*	*	-	*	*	*	۱
سهام موسسات تجاری و شرکت‌های تعاونی	-	*	-	-	*	*	*	۳
دارایی آتی	*	*	-	-	*	*	*	۳
تعداد گروه دارایی‌های پذیرفته شده	۱۱	۱۲	۸	۲	۱۲	۱۱	۱۲	

۱- میزان به رسمیت شناخته شدن، براساس تعداد کشورهای گزارشی شده است که از دارایی مورد نظر در تامين مالی استفاده کرده‌اند.

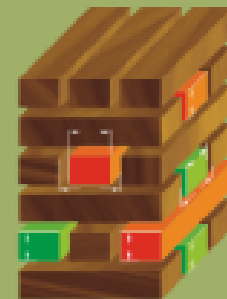
۲- در این جدول برخی از متغیرها دارای توضیحات دقیق‌تری به شرح زیر هستند:

محصولات کشت شده و دیگر عواید ناشی از کشاورزی شامل گیاهان و درختان موجود در روی زمین نیز است. دارایی سرمایه‌گذاری شده شامل سهام، اوراق بهادار، اوراق اختیار معامله، اوراق آتی، محصولات مشتقه و غیره است. اسناد مبتنی بر حق و ابزارهای مالی شامل اسکانس، برات، اوراق تجاری و غیره است. مالکیت فکری مشتمل بر حق اختراع، علامت تجاری یا نام بازرگانی است. موجودی انبار متمرکز بر کالای آماده برای فروش است. دارایی آتی شامل محصولات آبی مزارع، باغات، تصاحب آبی وثیقه توصیف شده در قرارداد و دام به دنیا نیامده است.

ماخذ: اطلاعات استخراج شده و پردازش شده محقق از مطالعه آوارز دلا کمپ و دیگران ۲۰۱۲.

جدول ۳- انواع وثایق واجد شرایط در نمونه دوم از کشورهای آسیایی

کل گروه	نام کشور						نوع دارایی
	ترکیه	تایلند	تایوان	سريلانکا	پاکستان	فیلیپین	
مقدار فراوانی							
هواپیما	*	-	*	*	*	*	
حساب‌های بانکی	*	-	*	*	*	*	
حیوانات، محصولات، الوار	*	*	*	*	*	*	
تجهیزات	*	*	*	*	*	-	
مالکیت فکری	*	-	*	*	*	-	

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

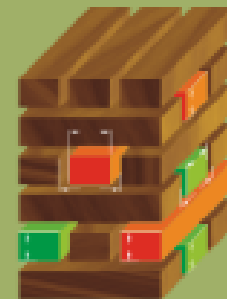
تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

۶	*	*	*	*	*	*	موجودی انبار
۲	-	-	*	*	*	-	دارایی‌های اجاره‌ای
۴	*	-	*	*	*	-	مواد معدنی، مشتقات هیدروکربن
۶	*	*	*	*	*	*	سفته، اسناد قابل انتقال
۶	*	*	*	*	*	*	املاک و مستغلات
۵	*	-	*	*	*	*	دریافتنی‌ها
۴	-	-	*	*	*	*	حقوق قراردادی
۶	*	*	*	*	*	*	سهام
۶	*	*	*	*	*	*	کشتی
۵	*	-	*	*	*	*	وسایل نقلیه
۰	-	-	-	-	-	-	کسب‌وکار با فرض تداوم فعالیت
	۱۳	۷	۱۵	۱۵	۱۵	۱۱	تعداد گروه دارایی‌های پذیرفته‌شده

ماخذ: اطلاعات استخراج‌شده و پردازش‌شده محقق از مطالعه شرکت لکس موندی ۲۰۱۲.

جدول ۴- رتبه‌بندی دارایی‌های به‌رسمیت شناخته‌شده در تامین مالی وثیقه‌ای در سه گروه مورد بررسی^۱

نقطه اشتراک در آسیا	نقاط اشتراک در سه گروه	گروه دوم آسیا	گروه اول آسیا	کل	رتبه ۱	دارایی‌های
ماشین‌آلات و تجهیزات	ماشین‌آلات و تجهیزات	حیوانات، محصولات، الوار	یک حساب دریافتنی	ماشین‌آلات و تجهیزات		
وسایل نقلیه	وسایل نقلیه	موجودی انبار	چندین حساب دریافتنی	وسيله نقلیه موتوری		

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

محصولات کشاورزی	محصولات کشاورزی	املاک و مستغلات			
دام و طیور	دام و طیور	سفته، اسناد قابل انتقال			
دریافتی‌ها	دریافتی‌ها	سهام			
موجودی انبار	موجودی انبار	کشتی			
دارایی سرمایه‌گذاری (سهام)		هواپیما	تضمین کلی نسبت به دارایی‌های حال و آینده	تولیدات کشاورزی	رتبه ۲
اسناد مبتنی بر حق، ابزارهای مالی		حساب‌های بانکی	ماشین‌آلات و تجهیزات		
مالکیت فکری		تجهیزات	وسیله نقلیه موتوری		
		دریافتی‌ها	دارایی سرمایه‌گذاری		
		وسایل نقلیه	مالکیت فکری		
			موجودی انبار		
		مالکیت فکری	تولیدات کشاورزی	دام، طیور و غیره	رتبه ۳
		مواد معدنی، مشتقات هیدروکربن	محصولات کشت شده و دیگر عواید ناشی از کشاورزی	چندین حساب دریافتی	
		حقوق قراردادی	دام، طیور و غیره	موجودی انبار	
			اسناد مبتنی بر حق، ابزارهای مالی		

۱- گروه کل و گروه اول آسیا از اطلاعات جداول ۱ و ۲، و گروه دوم آسیا از اطلاعات جدول ۳ استخراج شده‌اند.

مآخذ: اطلاعات استخراج شده و پردازش شده محقق از مطالعه‌های آوارز دِلا کَمپ و دیگران ۲۰۱۲، و شرکت لکس موندی ۲۰۱۲.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

در ادامه برای دستیابی به تصویری گویاتر از اموال منقول مورد استفاده در تامین مالی وثیقه‌ای در کشورهای دیگر، صرفاً بر دارایی‌های با درجه اولویت یک تا سه در دو مطالعه فوق متمرکز می‌شویم. با تمرکز بر انواع مختلف وثایق منقول به رسمیت شناخته شده در سه گروه: کل کشورها و دو گروه مختلف از کشورهای آسیایی در جدول ۴ مشاهده می‌شود که ماشین‌آلات، تجهیزات و وسایل نقلیه موتوری که در گروه کل کشورها از جایگاه اول برخوردارند، در هر دو گروه کشورهای آسیایی در اولویت دوم قرار می‌گیرند و درجه مقبولیت آنها در مقایسه با حساب‌های دریافتی - در گروه اول کشورهای آسیایی - و در مقایسه با حیوانات، محصولات، الوار، موجودی انبار، سفته، اسناد قابل انتقال، سهام و حتی کشتی^{۱۴} - در گروه دوم کشورهای آسیایی - کمتر است.

در گام بعد بر نقاط اشتراک دارایی‌های وثیقه‌ای در سه گروه مورد بررسی، در کنار دو گروه مختلف کشورهای آسیایی مورد مطالعه متمرکز می‌شویم. به این ترتیب مشاهده می‌شود که نقطه اشتراک دارایی‌های منقول در سه گروه با رتبه یک تا سه مقبولیت در تامین مالی وثیقه‌ای شامل ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه، محصولات کشاورزی، دام و طیور، دریافتی‌ها و موجودی انبار است. این در حالی است که با تمرکز صرف بر کشورهای آسیایی، دامنه وسیع‌تری از دارایی‌های منقول مورد توجه قرار می‌گیرند و به مجموعه دارایی‌های منقول فوق، سهام، اسناد مبتنی بر حق، ابزارهای مالی و مالکیت فکری اضافه می‌شوند.

از این رو مشاهده می‌شود که در کشورهای آسیایی مورد بررسی که عموماً از بازارهای مالی توسعه‌یافته‌ای برخوردارند، در کنار وثایق منقول سنتی که مبتنی بر ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه، محصولات کشاورزی، دام و طیور، دریافتی‌ها و موجودی انبار هستند، دارایی‌های مالی در کنار مالکیت فکری از مقبولیت بالایی در تامین مالی وثیقه‌ای برخوردار شده‌اند.

۳.۲. وثایق منقول واجد شرایط تامین مالی در بخش بانکی ایران

حال با توجه به شناخت و تصویر کلی حاصل از دارایی‌های منقول قابل وثیقه‌سپاری در کشورهای جهان و گروه‌های مختلفی از کشورهای آسیایی، به‌نحو بهتری می‌توان به ارزیابی این حوزه در کشور پرداخت. البته از آنجا که در بررسی انواع وثایق واجد شرایط در تامین مالی وثیقه‌ای در کشور، فهرست کاملی به صورت یک مجموعه مدون در دسترس نیست؛ بنابراین با بررسی بخش‌نامه‌های نظارتی دوره زمانی ۱۳۹۶-۱۳۸۰ مندرج در سایت بانک مرکزی، فهرستی از این وثایق را استخراج می‌کنیم. البته از آنجا که در برخی بخشنامه‌ها به صورت مستقیم به وثیقه و در برخی دیگر به تضمین اشاره شده است، بنابراین براساس موارد اشاره شده در بخشنامه ذی‌ربط، کاربرد دارایی منقول و یا غیرمنقول در دو قالب وثیقه و تضمین قابل طبقه‌بندی خواهد بود.

حال براساس اطلاعات مستخرج از این بخشنامه‌ها در قالب اطلاعات مندرج در جدول ۵ مشاهده می‌شود که از بین گستره دارایی‌های منقول و غیرمنقول مورد استفاده در تامین مالی، دارایی‌های منقول نقش بیشتری را در این دو روش تامین مالی در کشور ایفا کرده و دامنه متنوع‌تری از این دارایی‌ها در وثیقه‌سپاری در مقایسه با تضمین به رسمیت شناخته شده‌اند. انواع این دارایی‌های منقول را براساس طبقه‌بندی کلی می‌توان در ۱۲ گروه زیر در کشور طبقه‌بندی کرد: وجه نقد، حساب‌های بانکی، طلا، اوراق بهادار، سفته، ضمانت‌نامه، سند دریافتی، قرارداد، بیمه‌نامه، رسید انبار و کالا، ماشین‌آلات و تجهیزات، و وسایل نقلیه.

۱۴ - از آنجا که تمرکز بر دارایی‌های منقول است، از ذکر املاک و مستغلات در این گروه امتناع می‌شود.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

جدول ۵- طبقه‌بندی وثایق واجد شرایط در بخش بانکی کشور

نوع دارایی	وثیقه	تضمین
وجه نقد	وجه نقد	وجه نقد
		اصل فیش واریز وجه نقد به حساب سپرده بانکی مجاز
حساب‌های بانکی	حساب سپرده مدت‌دار ارزی و ریالی	
	حساب سپرده قرض‌الحسنه پس‌انداز ارزی و ریالی	
	حساب قرض‌الحسنه جاری	
	حساب پارانه	
طلا	طلا شامل سکه طلا، شمش طلا و ...	
اوراق بهادار	اوراق بهادار بدون ریسک داخلی شامل: انواع اوراق مشارکت و صکوک منتشره یا دارای تضمین دولت، بانک مرکزی و موسسات اعتباری مجاز، اوراق گواهی سپرده خاص و عام (ارزی و ریالی)	اوراق مشارکت بی‌نام تضمین‌شده بانک‌ها و دولت با قابلیت بازخرید قبل از سررسید
	اوراق بهادار تضمین‌شده توسط دولت یا بانک مرکزی، اوراق بهادار تضمین‌شده توسط دولت‌های مرکزی یا بانک‌های مرکزی کشورهای گروه الف ^۱	
	اوراق بهادار صادره توسط بانک‌های توسعه‌ای چندجانبه که نام آنها در فهرست اعلام‌شده توسط بانک مرکزی قرار دارد	
	سایر اوراق بهادار شامل انواع اوراق مشارکت بخش خصوصی، نهادهای عمومی، صکوک، اوراق گواهی صندوق‌های سرمایه‌گذاری و ...	
	اسناد خزانه یا اوراق قرضه دولتی	
	سهام شرکت‌های سهامی عام پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار	سهام شرکت‌های سهامی عام پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار
	سفته معتبر	سفته با امضای صاحبان امضای مجاز همراه با مهر برای اشخاص حقوقی
ضمانت‌نامه	ضمانت‌نامه‌های بانکی	ضمانت‌نامه‌های بانکی
	ضمانت‌نامه‌های موسسات اعتباری داخلی	ضمانت‌نامه‌های صادره از سوی موسسات اعتباری غیربانکی دارای مجوز فعالیت از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
	ضمانت‌نامه‌های اعتباری (ارزی-ریالی) صادره توسط صندوق ضمانت صادرات ایران و سایر صندوق‌هایی که به موجب قانون تاسیس می‌شوند	ضمانت‌نامه‌های صادره توسط صندوق‌های ضمانت دولتی، صندوق نوآوری و شکوفایی، صندوق‌های پژوهش و فناوری غیردولتی
	تضمین‌نامه‌های صندوق‌های غیردولتی توسعه صادرات و موسسات مشابه معتبر	ضمانت‌نامه صادره از سوی موسسات بیمه‌گر دارای مجوز لازم برای فعالیت و صدور ضمانت‌نامه از سوی بیمه مرکزی
	ضمانت‌نامه‌های بانک‌های خارجی معتبر	

اموال منقول

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

نوع دارایی	وثیقه	تضمین
	تضمین معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی یا تضمین دولت پس از موافقت بانک مرکزی	
سند دریافتی	گواهی خالص مطالبات قطعی تأییدشده قراردادهای از سوی دستگاه‌های اجرایی و ذی‌حسابان مربوط برای همان دستگاه اجرایی	
قرارداد	قراردادهای واگذاری اراضی ملی و دولتی وزارت جهاد کشاورزی، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی	قرارداد بیع متقابل منعقدشده با دستگاه‌های اجرایی
	قرارداد فی‌مابین وزارت جهاد کشاورزی و دریافت‌کنندگان اراضی برای پرداخت تسهیلات بانکی ^۹	قرارداد های خرید تضمین کالاها و خدمات تولیدشده بخش غیردولتی
	قراردادهای اجاره و یا بهره‌برداری و یا حق انتفاع از اراضی ملی و دولتی و سند مالکیت اعیانی احداثی	
بیمه‌نامه	بیمه‌نامه‌های شرکت‌های بیمه معتبر	
رسید انبار و کالا	رسید انبارهای عمومی کالا	
ماشین‌آلات و تجهیزات	ماشین‌آلات (منصوبه)	
	ماشین‌آلات خریداری شده از محل پیش پرداخت معاملات دولتی	
	سند هواپیما و کشتی دارای بیمه‌نامه معتبر تجهیزات	
وسایل نقلیه	وسایل نقلیه نو و دست اول ^۲	
اموال غیرمنقول	املاک و مستغلات شهری	وثیقه ملکی
	اسناد منازل روستایی	
	اسناد رسمی مالکیت مفروز و مشاع اراضی کشاورزی و محل اجرای طرح‌های کشاورزی	
	املاک مزروعی و باغات	
	محل طرح	
	اموال غیرمنقول سهل‌البیع به تشخیص بانک	

۱- کشورهای گروه الف شامل کشورهایی است که به عضویت کامل سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه درآمده‌اند و همچنین کشورهایی که با صندوق بین‌المللی پول قراردادهای ویژه اعطای وام منعقد نموده‌اند مشروط به اینکه کشورهای مذکور از پنج سال گذشته بدهی‌های ارزی دولتی خود را استمهال نکرده باشند. مرجع اعلام فهرست کشورهای مذکور بانک مرکزی است.

۲- در بخشنامه‌های مورد بررسی به امکان به وثیقه‌سپاری وسایل نقلیه اشاره‌ای نشده است. ذکر مورد فوق در این جدول نیز صرفاً به دلیل تسهیلات لیزینگ است که امکان تامین مالی برای وسایل نقلیه نو و دست اول را فراهم می‌کند.

ماخذ: (اطلاعات استخراج و طبقه‌بندی شده محقق از بخشنامه‌های نظارت بانک مرکزی، سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۰)

از این رو براساس جدول ۵ مشاهده می‌شود که از بین دارایی‌های منقول مورد اشاره، صرفاً سند دریافتی - مبتنی بر گواهی خالص مطالبات قطعی تأیید شده قراردادهای از سوی دستگاه‌های اجرایی و ذی‌حسابان مربوط برای همان دستگاه اجرایی - است که در کشور در تامین مالی توسط ضمانت مورد استفاده قرار می‌گیرد اما در تامین مالی وثیقه‌ای به رسمیت شناخته نشده است. در حقیقت مهمترین دارایی منقول با حجم بالا در دارایی بنگاه‌های تولیدی مشتمل بر اسناد دریافتی (نمودار ۱)، صرفاً در قالب

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

تضمین می‌تواند مورد استفاده واقع شود که این کاستی بزرگی در نظام تامین مالی را به تصویر می‌کشد. علاوه بر این در گروه‌هایی از انواع کلی دارایی که در هر دو روش تامین مالی توسط تضمین و وثیقه سپاری مورد استفاده قرار می‌گیرند نیز گستره انواع دارایی ذی‌ربط در تامین مالی وثیقه‌ای چشمگیرتر است. این مساله در ارتباط با اموال غیرمنقول نیز صادق است. در حالیکه در تامین مالی توسط تضمین صرفاً وثیقه ملکی مورد توجه قرار گرفته است، در تامین مالی وثیقه‌ای انواع مختلفی از وثایق غیرمنقول شامل املاک و مستغلات، اسناد منازل روستایی، اسناد رسمی مالکیت مفروز و مشاع اراضی کشاورزی و محل اجرای طرح‌های کشاورزی، املاک مزروعی و باغات، محل طرح و دیگر اموال غیرمنقول سهل‌البيع به تشخیص بانک به رسمیت شناخته شده‌اند.

۳،۲. گستره وثایق منقول واجد شرایط تامین مالی در کشور در مقایسه با کشورهای همتا

با وجود دامنه گسترده دارایی‌های منقول به رسمیت شناخته شده در تامین مالی وثیقه‌ای در مقایسه با تضمین در کشور، ضروری است مقایسه‌ای بین این دارایی‌ها با کشورهای نمونه انجام شود تا تصویر مناسبی از کاستی‌های موجود در زیر ساخت این روش تامین مالی در کشور فراهم شود.

در مقایسه دارایی‌های به رسمیت شناخته شده در تامین مالی وثیقه‌ای براساس بخشنامه‌های نظارت بانکی با الگوی استخراج شده در کشورهای نمونه در جدول ۶ مشاهده می‌شود که تعداد اشتراک انواع این دارایی‌ها با دارایی‌های کل نمونه ۳۵ کشور مستخرج از مطالعه آلوآرز دلا کمپ و همکارانش در کمترین مقدار قرار دارد و نقطه اشتراک صرفاً در ماشین‌آلات و تجهیزات و موجودی انبار است.

در مورد کشورهای گروه اول آسیا این نقطه اشتراک به چهار مورد می‌رسد و علاوه بر دو مورد قبل، دارایی سرمایه‌گذاری و اسناد مبتنی بر حق و ابزارهای مالی نیز به گروه فوق اضافه می‌شوند. این در حالی است که بیشترین نقطه اشتراک مربوط به گروه دوم مشتمل بر کشورهای آسیایی مستخرج از مطالعه انجام شده توسط شرکت لکس موندی است. صرفنظر از املاک و مستغلات مورد اشاره در این گروه که جزو اموال غیرمنقول بوده و در گروه اموال منقول مورد بحث این قسمت قرار نمی‌گیرد، مشاهده می‌شود که نقاط اشتراک موجود به ۱۰ مورد که بالاترین مقدار است، می‌رسد. این نقاط اشتراک مشتمل بر موجودی انبار، سفته و اسناد قابل انتقال، سهام، کشتی، هواپیما، حساب‌های بانکی، تجهیزات و حقوق قراردادی است.

البته در صورت تمرکز بر نقاط اشتراک وثایق منقول به رسمیت شناخته شده بین سه گروه مورد بررسی و بخش بانکی کشور، مشاهده می‌شود که نقاط اشتراک در حد همان دو مورد ماشین‌آلات و تجهیزات، و موجودی انبار است. این در حالی است که در صورت تمرکز بر نقاط اشتراک با دو گروه کشورهای آسیایی مورد بررسی، این اشتراک به چهار مورد می‌رسد و اسناد مبتنی بر حق و ابزارهای مالی در کنار دارایی سرمایه‌گذاری به گروه فوق اضافه می‌شوند.

توجه به این نکته ضروری است که در این طبقه‌بندی، سفته و انواع مختلف قرارداد که - براساس جدول ۵ - از جمله وثایق منقول متداول و واجد شرایط در بخش بانکی کشور هستند را در گروه اسناد مبتنی بر حق و ابزارهای مالی طبقه‌بندی کرده‌ایم. البته براساس اطلاعات مندرج در جداول ۶ و ۷ مشاهده می‌شود که برخی از اقلام دارایی صرفاً در بخش بانکی ایران در تامین مالی وثیقه‌ای مورد استفاده قرار گرفته‌اند و در کشورهای نمونه به آنها اشاره نشده و یا در قالب جزئی از طبقه‌بندی اقلام دارایی مورد

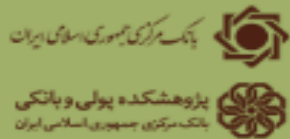

اشاره قرار گرفته‌اند که به دلیل عدم اشاره به ارقام جزئی، امکان جداسازی آنها موجود نبوده است. این دارایی‌ها عبارتند از وجه نقد، انواع مختلف حساب‌های بانکی، طلا، ضمانت‌نامه و بیمه‌نامه.

بنابراین مشاهده می‌شود که علاوه بر شکاف گسترده موجود بین دارایی‌های منقول قابل وثیقه‌سپاری برای تامین مالی در بخش بانکی کشور با کشورهای نمونه، در برخی موارد نیز دارایی‌هایی خارج از عرف دیگر نظام‌های مالی و صرفاً به دلیل محدودیت دسترسی به تامین مالی در بخش بانکی کشور مورد توجه قرار گرفته‌اند. از این رو مشاهده می‌شود که در صورت افزایش دامنه دارایی‌های منقول، حتی شاید امکان کاهش تمرکز بخش بانکی کشور بر برخی از این دارایی‌ها مانند بیمه‌نامه در آینده موجود باشد.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

جدول ۶ - دارایی‌های به رسمیت شناخته شده در تامین مالی وثیقه‌ای در ایران و سه گروه مورد بررسی ۲۰۱۳ و ۲۰۱۲

کلی	گروه اول آسیا	گروه دوم آسیا	نقاط اشتراک در سه گروه	نقطه اشتراک در آسیا
رتبه ۱	ماشین‌آلات و تجهیزات	×	✓	✓
	وسیله نقلیه موتوری	×	✓	×
			✓	×
			✓	×
			✓	×
			✓	✓
رتبه ۲	تولیدات کشاورزی	×	✓	✓
	ماشین‌آلات و تجهیزات	✓	✓	✓
	وسیله نقلیه موتوری	×	✓	×
	دارایی سرمایه‌گذاری	✓	×	×
	مالکیت فکری	×	×	×
	موجودی انبار	✓	×	×
رتبه ۳	دام، طیور و غیره	×	×	×
	چندین حساب دریافتی	×	×	×
	موجودی انبار	✓	✓	✓
	اسناد مبتنی بر حق، ابزارهای مالی	✓	✓	✓
تعداد اشتراک با هر گروه	۲	۴	۹	۴

۱- گروه کل و گروه اول آسیا از اطلاعات جداول ۱ و ۲، و گروه دوم آسیا از اطلاعات جدول ۳ استخراج شده‌اند.

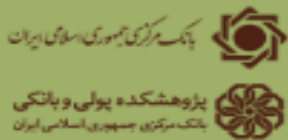
۲- نقاط اشتراک دارایی‌های مندرج در هر گروه با دارایی‌های واجد شرایط وثیقه‌سپاری در بخش بانکی کشور - جدول ۵ - با علامت ✓ و عدم اشتراک با علامت × در این جدول مشخص شده‌اند.

۳- وسیله نقلیه موتوری به این دلیل در نقاط اشتراک جدول ذکر نشده که در ایران امکان تامین مالی به وسیله این دارایی در خارج از فرم لیزینگ وسایل نقلیه دست اول فراهم نیست.

مآخذ: اطلاعات استخراج شده و پردازش شده محقق از مطالعه‌های آوارز دلا کمپ و دیگران ۲۰۱۲، و شرکت لکس موندی، ۲۰۱۲ و بخشنامه‌های نظارت بانک مرکزی، سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۰.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

جدول ۷ - نقاط اشتراک و افتراق وثایق منقول در ایران در مقایسه با سه گروه مورد بررسی ۱ و ۲ و ۳

نقاط اشتراک با ایران	نقاط افتراق با ایران	گروه اول آسیا		گروه دوم آسیا		نقاط اشتراک در سه گروه		نقطه اشتراک در آسیا	
		✓	✗	✓	✗	✓	✗	✓	✗
نقاط اشتراک با ایران		✓		✓		✓		✓	
		✓		✓		✓		✓	
		✓		✓		✓		✓	
		✓		✓		✓		✓	
				✓		✓			
				✓		✓			
				✓		✓			
نقاط افتراق با ایران		✗		✗		✗		✗	
		✗		✗		✗		✗	
		✗		✗		✗		✗	
		✗		✗		✗		✗	
		✗		✗		✗		✗	
		✗		✗		✗		✗	
		✗		✗		✗		✗	
		✗		✗		✗		✗	
				✗					
				✗					

۱- گروه کل و گروه اول آسیا از اطلاعات جداول ۱ و ۲، و گروه دوم آسیا از اطلاعات جدول ۳ استخراج شده‌اند. در این جدول به دلیل تمرکز بر دارایی‌های منقول، املاک و مستغلات از دارایی‌های مندرج در گروه دوم آسیا حذف شدند.
 ۲- نقاط اشتراک دارایی‌های مندرج در هر گروه با دارایی‌های واجد شرایط وثیقه‌سپاری در بخش بانکی کشور - جدول ۵ - با علامت ✓ و عدم اشتراک با علامت ✗ در این جدول مشخص شده‌اند.
 ۳- وسیله نقلیه موتوری به این دلیل در نقاط اشتراک جدول ذکر نشده که در ایران امکان تامین مالی به وسیله این دارایی در خارج از فرم لیزینگ وسایل نقلیه دست اول فراهم نیست.
 مأخذ: اطلاعات استخراج شده و پردازش شده محقق از مطالعه‌های آلواریز دلا کمپ و دیگران ۲۰۱۲، و شرکت لکس موندی، ۲۰۱۲ و بخشنامه‌های نظارت بانک مرکزی، سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۰.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

در این خصوص با تمرکز بیشتر بر طبقه‌بندی نقاط اشتراک و افتراق وثایق منقول در ایران در مقایسه با گروه‌های مورد بررسی در جدول ۷، مشاهده می‌شود که ماشین‌آلات و تجهیزات و موجودی انبار در بین انواع مختلف دارایی‌های منقول از مقبولیت بیشتری در تامین مالی وثیقه‌ای برخوردارند. البته این در حالی است که در ایران ماشین‌آلات و تجهیزات نیز عموماً در صورت تامین مالی برای خرید دست اول، به‌عنوان وثیقه مورد استفاده قرار می‌گیرند. همچنین صرف‌نظر از سهام و اسناد مبتنی بر حق و تعداد متنوعی از ابزارهای متداول مالی، همچنان امکان استفاده از وسایل نقلیه، محصولات کشاورزی، دام و طیور، دریافتی‌ها و مالکیت فکری به‌عنوان متداول‌ترین دارایی‌های منقول، در بخش بانکی ایران موجود نیست.

در این راستا با انجام مقایسه ساده‌ای با اقلام مختلف دارایی در ترازنامه نمونه‌ای از شرکت‌های ایرانی مندرج در نمودار ۱، مشاهده می‌شود عمده دارایی‌های منقولی که در بخش بانکی ایران نمی‌توانند وثیقه‌سپاری شوند، از سهم بالایی در دارایی‌های این شرکت‌ها برخوردارند. به‌عنوان مثال در این نمودار دریافتی‌ها که در بین انواع مختلف شرکت‌ها بیشترین حجم از دارایی را به‌خود اختصاص می‌دهند، به صورت کلی نمی‌توانند در بخش بانکی ایران به‌عنوان وثیقه واجد شرایط شناخته شوند. همچنین دام و طیور و محصولات کشاورزی که به نظر می‌رسد در این نمودار می‌توانند در گروه موجودی مواد و کالا طبقه‌بندی شوند، از امکان تامین مالی وثیقه‌ای در کشور برخوردار نبوده و از این رو این امر ظرفیت تامین مالی در بخش کشاورزی را به مقدار زیادی کاهش می‌دهد. این مساله در مورد وسایل نقلیه که در نمودار ۱ در گروه اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی می‌شوند و مالکیت فکری که در این نمودار در گروه سایر دارایی‌ها می‌تواند جای گیرد نیز صادق است.

از این رو با توجه به آنکه از گروه پنج قلم دارایی منقول فاقد شرایط وثیقه‌سپاری در کشور، دریافتی‌ها بخش بیشتری از دارایی‌های شرکت‌ها را به خود اختصاص می‌دهند؛ برای برطرف کردن خلا موجود، در گام اول باید بر راه‌اندازی زیر ساخت‌های لازم برای استفاده از این دارایی در تامین مالی وثیقه‌ای متمرکز شد. در گام بعد به‌نظر می‌رسد که فراهم ساختن زیر ساخت مربوطه در استفاده از وسایل نقلیه، به دلیل کلی بودن این قلم و عدم تعلق به بخش اقتصادی خاص و از این رو گستره شمول درج در سبد دارایی، از ضرورت توجه برخوردار است. در مرحله بعد، دام و طیور و محصولات کشاورزی به دلیل تعلق داشتن به بخش مهمی در اقتصاد و اثربخشی بر ارتقای ظرفیت تامین مالی در این بخش می‌توانند مورد توجه قرار گیرند. در گام آخر نیز پرداختن به زیرساخت مورد نیاز در تامین مالی وثیقه‌ای به پشتوانه مالکیت فکری می‌تواند در دستور کار قرار گیرد.

نمودار ۱ - سهم اقلام مختلف دارایی در ترازنامه شرکت‌ها^۱

۱ - این اطلاعات از مجموعه ترازنامه شرکت‌های کوچک و متوسط موجود در مجموعه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار و براساس اطلاعات آخرین ترازنامه حسابرسی شده آنها در سال ۱۳۹۴ مندرج در نرم‌افزار رهاورد نوین شرکت ایده استخراج شده است. شرکت‌های زیان‌ده در گروه ناسالم قرار گرفته و شرکت‌های موجود در دهک دهم اندازه دارایی این شرکت‌ها، شرکت‌های کوچک و متوسط سالم، و مابقی در گروه شرکت‌های بزرگ سالم قرار گرفتند.

ماخذ: اطلاعات موجود در نرم‌افزار رهاورد نوین شرکت نوین ایده، محاسبات محقق.

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

در حقیقت از بین پنج قلم دارایی منقول مورد اشاره، مالکیت فکری به دلیل نوین بودن و مشخص نبودن تمامی ابعاد حقوقی آن در ایران، در کنار حجم کمتر در سبب دارایی شرکت‌ها می‌تواند در اولویت آخر توجه مقامات در بسط ظرفیت تامین مالی وثیقه‌ای قرار گیرد هر چند عدم توجه به ابعاد حقوقی مالکیت فکری در کشور نیز خود می‌تواند همچنان مشکلات عدیده‌ای را در کاربردی نمودن آن در وثیقه‌سپاری به دنبال داشته باشد و از این رو مسیر طولانی‌تری را می‌طلبد.

به بیان دقیق‌تر دیگر دارایی‌های موجود در گروه پنج قلم مورد اشاره (صرفنظر از مالکیت فکری)، به‌عنوان دارایی در نظام مالی ایران به رسمیت شناخته شده‌اند و صرفاً به دلیل عدم وجود زیرساخت‌های لازم در وثیقه‌سپاری، استفاده نشده‌اند و از این رو به نظر می‌رسد دولت هزینه کمتری برای پیاده‌سازی زیرساخت لازم در وثیقه‌سپاری آنها باید پرداخت کند. از این رو در مجموع ضرورت گسترش دامنه دارایی‌های منقول قابل استفاده در تامین مالی وثیقه‌ای در بخش بانکی کشور براساس مقایسه‌های انجام شده مشاهده می‌شود و باید اقدامات زیرساختی لازم قبل از به رسمیت شناختن این دارایی‌ها در تامین مالی، در کشور انجام شود تا منجر به افزایش نرخ مطالبات غیر جاری بانک‌ها نشوند.

۴. جمع‌بندی و پیشنهادها

از آنجا که نظام مالی کشور بانک‌محور است و بخش اعظمی از تامین مالی کسب‌وکارها توسط بخش بانکی انجام می‌شود، بنابراین بررسی ساختار کلی مقررات حاکم بر تامین مالی وثیقه‌ای در کشور بر اساس بخشنامه‌های اداره نظارت بانک مرکزی، می‌تواند کمک موثری به واکاوی برخی ابعاد این روش تامین مالی در بخش بانکی نماید و تا حدودی مشکلات بنگاه‌های کوچک و متوسط در تامین مالی وثیقه‌ای را به تصویر بکشد.

در این راستا در این مقاله با مطالعه بخشنامه‌های فوق برای دوره زمانی ۱۳۸۰-۱۳۹۶ و با تمرکز بر بخشنامه‌های ناظر بر وثیقه‌سپاری، اطلاعات دقیقی در خصوص دامنه بالقوه وثیقه‌سپاری به تصویر کشیده شد. در حقیقت با بررسی انواع دارایی‌های وثیقه‌ای واجد شرایط تامین مالی وثیقه‌ای در کشور در مقایسه با کشورهای مختلف، شکاف موجود در گستره دارایی‌های منقول واجد شرایط در بخش بانکی کشور تحلیل شد. شکاف فوق ضرورت برداشتن گام‌هایی جهت طراحی و پیاده‌سازی زیرساخت‌های لازم برای به رسمیت شناختن گستره‌ای از دارایی‌های منقول مشتمل بر دریافته‌ها، وسایل نقلیه، محصولات کشاورزی، دام و طیور و مالکیت فکری را به تصویر می‌کشد. البته به گروه فوق باید دارایی‌های آتی و یا انواع دیگری از دارایی‌های منقول که در نمونه‌های مورد بررسی اشاره نشده‌اند را نیز مورد توجه قرار داد. با این وجود در بین این دارایی‌ها، اسناد دریافته‌ها به دلیل مقبولیت استفاده در دیگر کشورها و مهم‌تر از آن اختصاص بخش اعظمی از دارایی‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط فعال در کشور به آن، باید در صدر توجه مسئولین قرار گیرد و در مرحله اول راهکارهای اجرایی برای قابلیت وثیقه‌سپاری آن طراحی شود.

البته توجه به این نکته ضروری است که برای فراهم نمودن امکان وثیقه‌سپاری این دارایی‌ها در کشور باید زیرساخت‌های لازم برای بازیافت بالای وام‌های اعطاشده به پشتوانه آنها نیز طراحی شده باشد. بازار نقد برای فروش سریع این دارایی‌ها و زیرساخت‌های لازم برای تصرف آتی دارایی به محض نکول باید مورد توجه قرار گیرد. در حقیقت به دلیل عمر کوتاه بسیاری از اموال منقول، توجه به دو مورد فوق در پیاده‌سازی امکان تامین مالی وثیقه‌ای به پشتوانه آنها باید مورد توجه قرار گیرد. وجود این زیرساخت‌ها، امکان استفاده از این اموال را در تامین مالی به‌عنوان یک راهکار دایمی در اختیار بنگاه‌ها و بانک‌ها قرار خواهد داد و نیاز به راهکارهای مقطعی در هر دولت را به حداقل خواهد رساند.

فهرست منابع

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۶-۱۳۸۰، *بخشنامه‌های نظارت*.
- سلطانی، زهرا؛ خوشنود، زهرا؛ اکبری آلاشتی، طاهره. ۱۳۹۰. *سازوکارهای تامین مالی شرکت‌های کوچک و متوسط. پژوهشکده پولی و بانکی*.
- طیبی، سید کمیل؛ یزدانی، نفیسه؛ یزدانی، مهدی؛ زمانی، زهرا. ۱۳۹۱. *نقش تسهیلات بانکی در تامین مالی سرمایه‌گذاری بنگاه‌های کوچک و متوسط: ملاحظاتی از بال سه. فصلنامه پژوهش‌های پولی - بانکی. ۶ (۱۴). ۸۷-۱۱۰*.
- کریمی، آصف؛ بوذرجمهری، شهریار. ۱۳۹۲. *تحلیل موانع تامین مالی برای شرکت‌های کوچک و متوسط. فصلنامه توسعه کارآفرینی. ۶ (۱). ۱۲۵-۱۴۴*.
- Alvarez de la Campa, Alejandro, Santiago Croci Downes, and Bettina Tirelli Hennig. 2012. *Making Security Interests Public: Registration Mechanisms in 35 Jurisdictions*. World Bank IFC.
- Innovation for poverty action. 2013. *The Impact of Secured Transactions Reform on Access to Capital for Small and Medium Enterprises in Colombia*. Available at: <https://www.poverty-action.org/printpdf/7491>.
- Lex Mundi Bank Finance and Regulation. 2012. *Security over Collateral: A Global Practice Guide*. Practice Group.
- Nenova, Tatiana; Thioro Niang, Cecile; Ahmad, Anjum. 2009. *Bringing Finance to Pakistan's Poor: a Study on Access to Finance for the Underserved and Small Enterprises*. World Bank. Working Paper. 48672.
- World Bank Group. 2016. *Access to Finance for SMEs in Africa. Asian Center for Economic Transformation*. Available at: acetforafrica.org/acet/wp-content/uploads/.../Access-to-Finance-for-SMEs-Paper.pdf

Secured Finance through the Restricted Range of Recognized Movable Collaterals in the Banking Sector of Iran

Zahra Khoshnoud
Assistant Professor of Monetary and Banking Research Institute
rkhoshnoud@yahoo.com

Marzieh Esfandiari
Researcher of Monetary and Banking Research Institute
marziehesfandiari@gmail.com

Abstract:

Usually SMEs' access to finance in the money market is provided by secured finance backed to wide range of movable collaterals, since these assets compromise a large portion of their portfolio of assets. On the contrary in Iran, compared with other countries, secured finance has faced some limits that results in non-sufficient access of SMEs' to finance. Comparing the recognized movable collaterals in the banking sector of Iran – derived from the supervisory circulars of the Central Bank of Iran for the period 1380-1396 - with peer groups, efficiently confirms the aforementioned deficiencies. Hence, based on the considerable volume of receivables in the asset portfolio of Iranian SMEs, it is recommended to prioritize developing efficient solutions for providing the possibility of collateralizing this type of movable asset of SMEs in the banking sector of Iran.

Key Words: Collateral, Movable Assets, Finance.

JEL Classification: G21, G28, G30.